

Nesterenko Angelina

Ujon lapsen kohtaaminen päiväkodissa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2021

Tässä kandidaatin tutkielmassa selvitän, mitkä tekijät vaikuttavat ujon lapsen kohtaamiseen päiväkodissa. Selvitän myös, millä tavoin aikuiset voivat tukea ujon lapsen sosioemotionaalisia taitoja päiväkotiryhmässä. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoisuutta sekä omaa ymmärrystä ujon lapsen kohtaamisen laatuun vaikuttavista tekijöistä sekä siitä, miten aikuiset voivat tukea ujoa lasta päiväkodissa.

Toteutan tutkimukseni kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Menetelmänä käytän integroivaa kirjallisuuskatsausta, jonka avulla kuvaan aihetta monipuolisesti ja pyrin tuottamaan myös uutta tietoa. Tutkimukseni aineisto koostuu suomalaisista ja kansainvälisistä tutkimuksista sekä kurssikirjallisuudesta. Tutkimukseni kohteena ovat yli 3-vuotiaat ujut lapset, joiden ujous näyttäytyy arkuutena sekä vetäytyvänä ja hitaasti lämpenevänä käyttäytymisenä ja jotka tarvitsevat aikuisten tukea sosioemotionaalisiin taitoihinsa. Tarkastelen ujon lapsen kohtaamista aikuisen näkökulmasta, mutta myös lapsen näkökulma tulee esiin.

Aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen sekä kohtaamisen laatua pidetään tärkeimpänä laatutekijänä päiväkodissa. Se on erityisen merkityksellistä lapsille, jotka tarvitsevat tukea sosioemotionaalisiin taitoihinsa. Ujon lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemisessa on tärkeää kiinnittää huomiota aikuisten toimintaan sekä tukea lapsen itsesäätely- ja vuorovaikutustaitoja. Varmistaakseen ujon lapsen laadukkaan kohtaamisen aikuisten on tärkeää olla tietoisia tekijöistä, jotka siihen vaikuttavat. Tässä tutkimuksessa selvisi ujon lapsen kohtaamiseen vaikuttavia tekijöitä, joita ovat muun muassa resurssipula, aikuisen vuorovaikutustapa sekä aikuisen ja lapsen temperamentit ja niiden yhteensopivuus.

Avainsanat: kohtaaminen, päiväkotitoiminta, sosioemotionaaliset taidot, temperamentti, ujous

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Ujo lapsi päiväkodissa	6
2.1	Päiväkoti ympäristönä	6
2.2	Vuorovaikutus ja lapsen kohtaaminen	8
2.3	Temperamentiltaan ujo lapsi	9
2.4	Ujon lapsen sosioemotionaaliset taidot	12
3	Tutkimuksen toteutus	14
4	Ujon lapsen kohtaaminen päiväkodissa	16
4.1	Ympäristötekijöiden vaikutus	16
4.2	Aikuisen persoonallisten tekijöiden vaikutus	18
4.3	Ujon lapsen persoonallisten tekijöiden vaikutus	20
5	Ujon lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukeminen päiväkodissa	23
5.1	Aikuisten toiminnan merkitys	23
5.2	Itsesäätely- ja vuorovaikutustaitojen tukeminen	25
5.2.1	<i>Minäkuvan ja itsetunnon vahvistaminen</i>	26
5.2.2	<i>Tunnesäätelyn tukeminen</i>	27
5.2.3	<i>Leikin tukeminen</i>	28
6	Yhteenveto ja pohdinta	30
	Lähteet	33

1 Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastelen ujon lapsen kohtaamista päiväkodissa ja siihen vaikuttavia tekijöitä sekä ujon lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemisen keinoja. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan lapsen arvostavasta, tasavertaisesta ja sensitiivisestä kohtamisesta, mikä vahvistaa lapsen osallisuutta ja tukee identiteetin ja itsetunnon kehitystä. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulisi tunnistaa lasten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä ja puuttua niihin (Opetushallitus [OPH], 2018, s. 19, 30–31). Jotta ujo lapsi voisi tulla kohdatuksi arvostavasti ja tasavertaisesti ja saada tarvitsemaansa tukea, aikuisten tulee olla tietoisia kohtaamisen taustalla vaikuttavista tekijöistä.

Nyky-yhteiskunnassamme arvostetaan ja ihaillaan sosiaalisuutta (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 86). Julkisessa keskustelussa, varsinkin keskustelupalstoilla, ujous on selvästi huolenaiheena. Vaikka ujouden hyviäkin puolia nostetaan esiin, ujous nähdään silti ongelmana, josta pitää päästä eroon (vauva.fi, 29.3.2011). Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan ujous on temperamenttipiirre, joka vaikuttaa lapsen tapaan reagoida ympäristöön (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 47, 75). Ujous ei ole huono piirre, mutta siitä voi olla lapselle negatiivisia seurauksia, jos ympäristö suhtautuu lapsen ujouteen tuomiten (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 129; Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 114). Lapsi muodostaa käsityksiä itsestään kohtamisessa aikuisten kanssa (Mattila, 2011, s. 18). Aikuisten negatiiviset asenteet ujoutta kohtaan vaikuttavat kielteisesti lapsen minäkuvaan ja itsetuntoon (Ahonen, 2017, s. 48).

Huoli ujosta lapsesta voi kuitenkin olla aiheellinen. Ujo lapsi salpautuu sosiaalisissa tilanteissa ja voi usein vetäytyä niistä, mikä johtuu muun muassa lapsen haasteista säädellä pelon tai ahdistuksen tunteitaan (Aro, 2011b; Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 24). Jatkuva tilanteista vetäytyminen voi estää sosiaalisten taitojen oppimisen ja myönteisten kokemusten syntymisen ja voi pahimmillaan johtaa lapsen yksinäisyyden tunteeseen (Aro, 2011b; Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 26). Jos aikuiset hyväksyvät ujon lapsen sellaisena, kuin hän on ja antavat hänen leikkiä yksin, lapsi voi jäädä ilman tukea, jota hän saattaa kovasti tarvita. Joskus ujo lapsi voi kuitenkin jäädä tahattomasti taka-alalle aikuisten huomion suuntautuessa ensimmäisenä vilkkaimpiin ja äänekkäimpiin lapsiin (Ahonen, 2017, s. 28; Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 44).

Tutkimuksessani haluan selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat ujon lapsen kohtamiseen ja samalla aikuisen ja ujon lapsen välisen vuorovaikutussuhteen muodostumiseen. Haluan selvittää myös,

millä keinoin voidaan tukea ujon lapsen sosioemotionaalisia taitoja. Aikuisen ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta sekä lapsen kohtaamisesta löytyy paljon tutkimustietoa. Myös temperamentista, ujoudesta ja ujouden vaikutuksista on tehty lukuisia tutkimuksia. Nimenomaan ujon lapsen kohtaamisesta päiväkodissa löytyy hyvin vähän ajankohtaista tutkimustietoa. Myöskin lasten sosioemotionaalisen kehityksen tuen käytänteistä ja menetelmistä on niukasti tutkimuksia (Määttä ym., 2017).

Aihe kiinnostaa minua sekä tulevan ammattini että myös henkilökohtaisesta näkökulmasta. Olen itsekin temperamentiltani ujo, mutta ainakin varhaislapsuudesta minulla on suurimmaksi osaksi vain positiivisia muistikuvia minun ja aikuisten välisistä kohtaamisista. Voin kuitenkin kuvitella, miten helposti ujo lapsi voi isossa lapsiryhmässä tai kiireen keskellä jäädä taka-alalle, kuulematta. Mielestäni aihetta on tärkeää tutkia, koska ujo lapset voivat jäädä päiväkotiryhmässä vailla huomiota ja oikeanlaista tukea, mutta kuten kaikilla muillakin, myös ujoilla lapsilla on tarve tulla nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi. Toivon, että tutkimuksestani on hyötyä niin tuleville kuin nykyisillekin päiväkodin aikuisille ujon lapsen kohtaamisessa ja tukemisessa.

2 Ujo lapsi päiväkodissa

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys rakentuu aiheeni keskeisimmistä käsitteistä, joita ovat kohtaaminen, päiväkotitoiminta, sosioemotionaaliset taidot, temperamentti ja ujous. Päiväkotitoiminta ja siellä tapahtuva varhaiskasvatus toimii aiheeni kontekstina, minkä takia tarkastelen aluksi päiväkotitoimintaympäristönä lapsen kasvu- ja toimintaympäristönä. Tämän jälkeen käsitteelen aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä kohtaamista ja sen merkitystä, minkä jälkeen avaatan ujon ja ujouden käsitteitä sekä sitä, miten lapsen ujous näyttäytyy päiväkodissa. Tarkastelen ujon ja ujoutta temperamentti- ja persoonallisuustyypinä, joka näkyy ulospäin vetäytyvänä käytöksenä ja hitaasti lämpenemisenä. Ujo lapsi tarvitsee sosioemotionaalista tukea, minkä takia tarkastelen lopuksi ujon lapsen sosioemotionaalisia taitoja.

2.1 Päiväkotitoimintaympäristönä

Päiväkotitoiminta on yksi suomalaisen varhaiskasvatuksen toimintamuodoista, jota ohjaavat varhaiskasvatuslaki sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Vasu) (OPH, 2018, s.17). Vasun mukaan varhaiskasvatus on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu pedagogiikka ja jossa aikuiset, lapset ja toimintaympäristö ovat vuorovaikutuksessa keskenään (OPH, 2018, s. 7–8, 22). Pedagogiikalla tarkoitetaan ”ymmärrystä kasvatuksesta eli lapsen kasvun, oppimisen ja kehityksen tukemiseen liittyviä uskomuksia, toimintatapoja, ajattelua, intuitioita ja vastuuta, joita opettajalla on varhaiskasvatuksessa toimiessaan” (Kangas, Lastikka & Karlsson, 2021, s. 12).

Päiväkodissa vallitsee toimintakulttuuri, joka on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia. Toimintakulttuuri rakentuu muun muassa arvoista ja periaatteista, oppimisympäristöistä ja työtavoista sekä vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä (OPH, 2018, s. 28). Suomalaisen varhaiskasvatuskulttuurin tärkeimpiä arvoja ovat yhdenvertaisuus, tasa-arvo, inklusio, hyvinvointi sekä lasten oikeudet, kuten osallisuus (Kangas, Lastikka & Karlsson, 2021, s. 28). Jokainen päiväkodin yhteisön jäsen vaikuttaa toimintakulttuuriin niin tietoisesti kuin epätietoisesti. Jotta toimintakulttuuria voitaisiin kehittää vastaamaan parhaiten lasten etuja ja tarpeita, aikuisten on tärkeää tiedostaa ja ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen (OPH, 2018, s. 29).

Päiväkodin toimintaympäristö rakentuu niin fyysisestä, psyykkisestä kuin sosiaalisesta toimintaympäristöstä eli tiloista, ihmisten välisistä vuorovaikutussuhteista ja ilmapiiristä.

Kallialan (2008) mukaan rikkaan toimintaympäristön rakentaminen, ylläpitäminen ja uudistaminen sekä jokaisen lapsen osallisuuden varmistaminen kuuluu aikuisten tehtäviin (Kalliala, 2008, s. 65). Fyysisten tilojen pitäisi olla kodinomaisia ja viihtyisiä, käytännöllisiä, oppimista edistäviä sekä lasten erilaisia tarpeita huomioon ottavia (Ahonen, 2017, s. 212). Ympäristön kodinomaisuus ei tarkoita pelkästään fyysisen ympäristön, vaan myös ihmissuhteiden kodinomaisuutta eli lasten välittävää kohtaamista ja heidän tarpeisiinsa vastaamista (Piironen-Malmi & Strömberg, 2008, s. 30).

Yleinen toimintamuoto päiväkodissa on pienryhmätoiminta. Toimiminen pienissä ryhmissä voi tapahtua päiväkodista riippuen läpi koko päivän tai tiettyinä hetkinä, kuten leikin tai ohjatun toiminnan aikana. Ohjatulla toiminnalla tarkoitetaan aikuisten järjestämää tavoitteellista toimintaa, joita ovat muun muassa aamupiiri sekä musiikki- ja liikuntatuokiot (Ahonen, 2017, s. 174, 183). Erityisesti sosioemotionaalista tukea tarvitsevat lapset hyötyvät pienryhmätoiminnasta, sillä heillä on enemmän mahdollisuuksia saada yksilöllistä huomiota aikuisilta (Ahonen, 2017, s. 186).

Piironen-Malmin ja Strömbergin (2008) mukaan olennainen osa päiväkodin arkea on niin vapaa kuin ohjattu leikki. Leikin kautta lasten on luontevaa ilmaista ajatuksiaan ja käsitellä tunteitaan. Samalla leikki kehittää monia taitoja, kuten kognitiivisia, sosiaalisia ja kielellisiä taitoja sekä tukee lasten oppimista. Leikki on lapsille mielekäs ja itsessään merkityksellinen toimintatapa. Tämän takia leikille on tärkeää varata päivittäin riittävästi aikaa ja tarjota myös mahdollisuuksia pitkäkestoiseen leikkiin. Leikin tulee olla läsnä kaikissa arjen hetkissä (Piironen-Malmi & Strömberg, 2008, s. 83, 90).

Päiväkodissa iso osa päivästä kuluu perushoitotilanteisiin, kuten ruokailuun, ulkoiluun, lepoon ja hygieniasta huolehtimiseen (Piironen-Malmi & Strömberg, 2008, s. 81). Näistä arjen toiminnoista koostuva päivärytmi ohjaa päiväkodin arkea. Piironen-Malmin ja Strömbergin (2008) mukaan paljon aikaa vieviä perushoitotilanteita ei kuitenkaan kannata nähdä rajoitteena, vaan mahdollisuutena käyttää niitä pedagogisesti hyödyksi (Piironen-Malmi & Strömberg, 2008, s. 81). Arkea ohjaavalla päiväohjelmalla on myös tärkeä merkitys lapsen sosioemotionaalisen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta (Ahonen, 2017, s. 196).

Päivittäin toistuvien rutiinien lisäksi päiväkodin arkea ohjaavat varhaiskasvatuslain asettamat vaatimukset koskien muun muassa ryhmäkokoja. Valtioneuvoston asetuksen (2019) mukaan yli 3-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä tulee olla enintään seitsemän lasta yhtä aikuista kohti

(Valtioneuvoston asetus, 2019). Tämä suhdelukäytäntö tarkoittaa sitä, että kolmen aikuisen ryhmässä tulee olla enintään 21 yli 3-vuotiasta lasta. Riihosen ja Tuukkanen (2013) mukaan sitä, miten hyvin suhdeluku toteutuu, mitataan käyttöasteen avulla. Kun ryhmässä on liian vähän lapsia suhteessa aikuisten määrään, käyttöaste pienenee, jolloin tavoitteena oleva mahdollisimman korkea käyttöaste (lasten maksimimäärä suhteessa aikuisiin) jää saavuttamatta. Pyrkimään saavuttamaan käyttöastetavoitteita ja suhdeluvun toteutumista päiväkodin arjessa joudutaan usein tekemään jatkuvia järjestelyjä (Riihonen & Tuukkanen, 2013).

Monet lapset viettävät päiväkodissa suurimman osan päivästä, minkä takia laadukkaalla varhaiskasvatuksella on iso merkitys muun muassa lapsen sosioemotionaalisen kehityksen kannalta. Laadukas varhaiskasvatus koostuu Ahosen (2017) mukaan aikuisten ammattitaidosta ja sensitiivisyydestä, lämpimästä ja vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta sekä turvallisesta ja virikkeellisestä ympäristöstä. Keskeisessä asemassa laadukkaan varhaiskasvatuksen kannalta ovat siis aikuisten vuorovaikutuksellinen ja pedagoginen toiminta, mutta myös muun muassa lapsiryhmän koolla on merkitystä (Ahonen, 2017, s. 30, 185).

2.2 Vuorovaikutus ja lapsen kohtaaminen

Monien tutkimusten mukaan aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatua pidetään tärkeimpänä varhaiskasvatuksen laatutekijänä (Kalliala, 2008, s. 55). Laadukas vuorovaikutus on erityisen merkityksellistä sellaisten lasten kanssa, jotka tarvitsevat tukea sosioemotionaalisiin taitoihin. Vuorovaikutuksessa on aina läsnä verbaalisen eli puhutun kielen lisäksi nonverbaaliset viestit, kuten kehon asennot, eleet, ilmeet ja äänensävyt. Nonverbaalisella vuorovaikutuksella on iso rooli, sillä lapselle aikuisen keholliset viestit, katse ja äänensävy kertovat paljon enemmän, kuin lausutut sanat. Kun vuorovaikutustilanteet aikuisen ja lapsen välillä toistuvat usein, heidän välilleen muodostuu ihmissuhde (Ahonen, 2017, s. 58–61).

Mattilan (2011) mukaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kohtaaminen on tärkeässä roolissa. Hyvä, lasta arvostava kohtaaminen on edellytys lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistämiseksi ja tukemiseksi. Hyvä kohtaaminen alkaa kauniista katseesta ja ystävällisestä eleestä, joita seuraa toisen ihmisen kuuleminen, näkeminen ja arvostaminen. Kaunis katse on lasta hyväksyvä ja kunnioittava, eikä siitä koskaan välity lapsen vähättely, tuomitseminen tai pilkkaaminen. Lapsi tulee nähdyksi omana itsenään, kun aikuinen katsoo

häntä kauniisti ilman ennakkokäsityksiä siitä, millainen lapsi on (Mattila, 2011, s. 15, 27–28, 48).

Kohtaaminen voi olla lasta vahvistavaa tai haavoittavaa. Jokainen kohtaamistilanne on tärkeä, sillä niissä lapsi muodostaa käsityksiä itsestään, muista ihmisistä ja siitä, voiko heihin luottaa. Hyvässä kohtaamisessa aikuinen on aidosti kiinnostunut lapsen asioista ja tiedostaa, että hän on vastuussa lapsen persoonan vahvistamisesta ja kasvun tukemisesta. On tärkeää, että aikuisella on hyvä ammatillinen luottamus itseensä, jota ilman hän saattaa hakea lapsen katseesta ja käytöksestä hyväksyntää oman työn onnistumiselle. Tällöin hyvä kohtaaminen jää toteutumatta (Mattila, 2011, s. 18, 23–25).

Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan lapsen kohtaamista aikuisen näkökulmasta. Kohtaamisessa on kuitenkin aina läsnä kaksi ihmistä, tässä tapauksessa aikuinen ja lapsi. Kumpikin tuo vuorovaikutustilanteeseen oman persoonansa ja aiemmat kokemuksensa. Lapsen toimintaan vuorovaikutustilanteissa vaikuttavat aiemmat vuorovaikutuskokemukset aikuisten kanssa sekä vielä kehittymässä olevat sosioemotionaaliset taidot (Ahonen, 2017, s. 68). Aikuisen ja lapsen välisissä kohtaamistilanteissa aikuisella on isompi vastuu kohtaamisen onnistumisesta (Mattila, 2011, s. 18).

Ahonen (2017) erittelee viisi tapaa kohdata lapset haastavissa tilanteissa, joita ovat lämmin, tekninen, ristiriitainen, välttelevä ja etäinen vuorovaikutustapa. Lämpimässä vuorovaikutustavassa aikuinen on vahvasti sitoutunut, kun taas etäisessä vuorovaikutustavassa aikuisen sitoutuminen on todella heikkoa. Kolmessa muussa tavassa aikuinen on vain osittain sitoutunut vuorovaikutukseen. Vuorovaikutustapa ei ole ominainen jollekin yksittäiselle aikuiselle, vaan on riippuvainen tilanteesta, jossa vuorovaikutus tapahtuu. Lapsen kannalta paras tapa on lämmin vuorovaikutustapa. Siinä aikuinen kohtaa lapsen sensitiivisesti, empaattisesti ja kiireettömästi myös haastavissa tilanteissa. Lapsen kanssa vuorovaikutuksessa oleminen, lapsen arvostava kuunteleminen ja lapsen kokemuksen tavoittaminen on aikuiselle tärkeää (Ahonen, 2017, s. 75, 78).

2.3 Temperamentiltaan ujo lapsi

Nykykäsityksen mukaan ujous on temperamenttipiirre, joka muiden temperamenttien tavoin ilmenee varhaislapsuudessa ja on suhteellisen pysyvä (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 47–48). Temperamentilla on biologinen pohja, joka yhdessä ympäristön vaikutusten kanssa muodostaa

lapsen persoonallisuuden. Tässä prosessissa tärkein merkitys on erityisesti kasvatuksella, johon kuuluu niin kasvatuksellinen toiminta kuin lapsen lämmin ja hyväksyvä kohtaaminen (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 197).

Tapa, jolla lapsi reagoi ympäristöön riippuu hänen synnynnäisestä temperamentistaan (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 75). Ahosen mukaan (2017) ujoilla lapsilla on tapana vetäytyä toiminnasta ja tarkkailla sitä sivusta usein hyvinkin pitkiä aikoja. Syynä tähän saattaa olla hitaasti lämpenevä temperamentti, mistä johtuen lapsen pitää ensin rauhassa seurata tilannetta ja toimintaa, ennen kuin hän päättää liittyä tai olla liittymättä siihen mukaan. Ujon lapsen voimakasta vetäytymistä pidetään Ahosen (2017) mukaan haastavana käyttäytymisenä (Ahonen, 2017, s. 28, 48–49). Ujon lapsen vetäytyminen johtuu usein uusien sosiaalisten tilanteiden pelosta ja epävarmuudesta siitä, miten niissä toimitaan (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 23–24). Tässä tutkimuksessa tarkastelen ujoutta temperamenttipiirteinä, joka näkyy ulospäin vetäytyvänä käytöksenä, arkuutena ja hitaasti lämpenemisenä.

Ujo lapsi salpautuu sosiaalisissa tilanteissa, sillä lapsella on vaikeuksia toimia niissä luontevasti. Kun lapsi huomaa, että sosiaaliset tilanteet saavat hänet tuntemaan olonsa epämukavaksi, hän alkaa välttelemään niitä (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 19, 24). Jos lapsi jää näissä hänelle pelottavissa tilanteissa jatkuvasti ilman aikuisten tukea, hänelle kehittyä vähitellen ujon ihmisen persoonallisuus sekä vähäinen itseluottamus (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 199).

Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan ujouden määritelmä on suhteellista eli riippuvaista kulttuurista ja ympäristöstä. Jos ympärillä olevat ihmiset ovat ulospäinsuuntautuneita ja tätä piirrettä arvostetaan, ujon ihmisen ujous saattaa korostua. Esimerkiksi ujo amerikkalainen ei välttämättä enää tunne olevansa ujo tullessaan Suomeen (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 106–107). Ujouden kokemukset riippuvat myös tilanteesta. Tuttujen ihmisten seurassa ja tutuissa tilanteissa ujo lapsi voi hyvinkin olla avoin ja sosiaalinen (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013).

Varautuneisuutta uusissa tilanteissa kuvataan estyneisyyden eli inhibition käsitteellä. Temperamenttitutkija Kagan, joka tutki inhibitiota, määritteli sen tavaksi suhtautua uusiin ihmisiin ja tilanteisiin (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 93–94). Estyneisyydestä tai inhibitiosta puhutaan, kun lapsi reagoi kaikkeen uuteen ja yllättävään varautuneesti ja vetäytyvästi (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 42). Ujoilla lapsilla estyneisyys ilmenee nimenomaan uusissa

sosiaalisissa tilanteissa (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 49). On kuitenkin tärkeää muistaa, että temperamentissa esiintyy aina yksilöllistä vaihtelua (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 33) Kaikki ujut lapset eivät siis ole samanlaisia.

Ujo lapsi reagoi yksilöllisesti ympäristöönsä ja myös ympäristö reagoi lapseen. Thomas ja Chess, joita pidetään temperamenttitutkimuksen edelläkävijöinä, kehittivät seurantatutkimuksensa seurauksena interaktiivisen temperamenttiteorian, jonka mukaan lapsen temperamentti ja ympäristö ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, jolloin molemmat reagoivat toisiinsa. Temperamentin ja ympäristön yhteensopivuutta he kuvasivat käsitteillä ”goodness of fit” ja ”poorness of fit”, jotka painottavat ympäristön merkitystä temperamentin merkityksen selittäjänä. Mikään temperamentti ei ole hyvä tai huono, vaan se saa merkityksen vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 47–48, 129). Ujo lapsi ei useinkaan itse tiedä olevansa ujo, mutta huomaa nopeasti ympäristöstä saamansa palautteen avulla, millaista käyttäytymistä häneltä odotetaan (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013). Länsimaisessa yhteiskunnassa arvostetaan sosiaalisuutta ja sitä pidetään ihanteellisena ominaisuutena (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 86). Ujous nähdään vastaavasti ongelmana (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 44). Lapsen tietoisuus ympäristön negatiivisista asenteista ujoutta kohtaan saattaa puolestaan vaikuttaa kielteisesti lapsen minäkuvaan ja itsetuntoon (Ahonen, 2017, s. 48). Lapsen ujouden seuraukset ovat siis riippuvaisia ympäristön suhtautumisesta lapsen ujouteen (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 113–114).

Toisin kuin usein luullaan, ujous ei ole sosiaalisuuden vastakohta. Bussin ja Plominin temperamenttiteorian mukaan sosiaalisuus ja ujous ovat kaksi eri temperamenttipiirrettä, joten ujous ei tarkoita sosiaalisuuden puutetta, eikä sosiaalisuus vastaavasti ujouden puutetta (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 58, 127–128). Keltikangas-Järvinen (2010) määrittelee sosiaalisuuden kiinnostukseksi muista ihmisistä ja haluksi olla muiden ihmisten seurassa (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 17). Ujo lapsi voi olla myös sosiaalinen eli halukas liittyä muiden ihmisten seuraan, vaikka uudet sosiaaliset tilanteet pelottaisivatkin häntä (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 58). Koska ujo lapsi ei usein uskalla osallistua esimerkiksi muiden lasten leikkeihin, hän tarvitsee näissä tilanteissa aikuisen rohkaisua ja tukea. Samalla aikuisen on tärkeää varoa pakottamasta lasta ja pitää huolen siitä, että lapsi tuntee olevansa ujonakin yhtä arvokas ja hyväksytty, kuin muutkin lapset (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013).

2.4 Ujon lapsen sosioemotionaaliset taidot

Sosioemotionaaliset taidot ovat erilaisten taitojen joukko, jota tarvitaan tunteiden käsittelemiseen ja muiden ihmisten kanssa toimimiseen. Lapsen sosioemotionaaliset taidot näkyvät tunteiden ilmaisemisessa sekä tavassa olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Yksi merkittävimmistä sosioemotionaalisista taidoista on itsesäätelytaito (Ahonen, 2017, s. 16, 18). Itsesäätelyllä tarkoitetaan kykyä säädellä tunteitaan, käyttäytymistään sekä kognitiivista toimintaansa sosiaalisesti suotuisalla tavalla. Kognitiivisen toiminnan säätelyllä tarkoitetaan muun muassa muistin säätelyn, tiedon jäsentämisen sekä toimintansa suunnittelun ja arvioinnin kykyä. Omien tunteidensa ymmärtäminen ja hyväksyminen sekä tunteidensa ja käyttäytymisensä sääteleminen mahdollistaa onnistuneen ja myönteisen vuorovaikutuksen lapsen ja muiden ihmisten välillä (Aro, 2011a).

Sosioemotionaalisten taitojen kehitykseen vaikuttaa sosiaalinen ympäristö sekä lapsen temperamentti (Ahonen, 2017, s. 17). Myös muun muassa käsitykset itsestä ja muista ihmisistä ovat keskeisiä sosioemotionaalisten taitojen kehityksessä (Aro, 2011a). Ujo lapsi jatkuvasti tarkkailee ja arvioi itseään kriittisesti sosiaalisissa tilanteissa, mistä johtuen muiden ihmisten havainnointi jää vähäiseksi. Oman käytöksen liiallinen tarkkailu johtaa helposti negatiivisiin tunteisiin, huonoon itseluottamukseen sekä omien sosiaalisten taitojensa aliarviointiin. Ujolla lapsella on myös tapana tulkita ympäristöään väärin. Lapsi saattaa esimerkiksi kuulla aikuisen puheessa ironiaa, vaikka puheessa ei sitä olisi ja nähdä neutraaleissa kasvojen ilmeissä surua, kiukkua tai vihaa. Toisaalta ujo lapsi osaa tunnistaa myös oikean ironian, mikä ei ole kaikille lapsille helppoa (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 30–35).

Hankaluudet tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä tulevat lapsella ilmi yli- tai alisäätelyinä. Ujon lapsen kohdalla on kyse ylisäätelystä, jolloin lapsella voi ilmetä haasteita tunteiden tunnistamisessa, ilmaisemisessa tai säätelemisessä, jolloin lapsi mahdollisesti vetäytyy uusista tilanteista. Erityisesti pelon, ahdistuksen ja häpeän tunteiden säätelyssä voi olla haasteita (Aro, 2011b). Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan uusien sosiaalisten tilanteiden aiheuttama pelko on yhteydessä ujon lapsen heikkoon itsetuntoon, mikä on seurausta vääränlaisesta ympäristön palautteesta sekä tuen puutteesta. Pelko johtaa sosiaalisten tilanteiden välttelyyn, mikä puolestaan vaikuttaa negatiivisesti ujon lapsen sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Ujon lapsen sosioemotionaaliset haasteet eivät Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan näyttäytyä koskaan röyhkeänä tai aggressiivisena käyttäytymisenä. On huomattu, että useimmiten ujut lapset ovat

rauhallisia, vastuuntuntoisia, empaattisia ja hyviä kuuntelijoita (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 18, 23–24).

Edellä tuli esille se, että ujo lapsi voi olla sosiaalinen eli halukas olla muiden ihmisten seurassa. Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan ujolla lapsella voi olla myös hyvät sosiaaliset taidot eli kyky toimia muiden ihmisten kanssa. Ujo lapsi osaa yleensä ottaa muut huomioon, eikä leikkiessään riitele muiden lasten kanssa. Ujon lapsen sosiaaliset taidot saattavat kuitenkin kehittyä hitaammin, kuin sellaisen sosiaalisen lapsen, joka on avoin ja hakeutuu usein muiden seuraan. Ujolta lapselta puuttuu yleensä rohkeus ja taidot liittyä muiden seuraan, mistä johtuen hän jää sosiaalisissa tilanteissa usein sivuun (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 81, 129–131).

Ujon lapsen voimakas arkuus ja vetäytyminen uhkaavat hänen hyvinvointiaan ja sopeutumistaan ympäristöön (Aro, 2011b). Ongelmaksi voi muodostua ujouden ja sosiaalisuuden ristiriita. Ujous saa lapsen vetäytymään sosiaalisista tilanteista ja herättää epävarmuuden ja pelon tunteita. Samanaikaisesti lapsi kuitenkin haluaa liittyä muiden seuraan ja kärsii siitä, kun hänellä ei ole siihen keinoja (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 132). Pahimmassa tapauksessa vaikeus ja pelko liittyä muiden seuraan voi johtaa lapsen yksinäisyyden tunteeseen tai jopa masennukseen (Aro, 2011b). Toisaalta ujon lapsen vetäytyminen ja sosiaalisten tilanteiden vältteleminen voi tuntua lapsesta turvalliselta tavalta toimia, sillä näin lapsi ei joudu huomion keskipisteeksi ja välttää epämukavia tunteita. Tästä toimintatavasta on tärkeää päästä eroon, sillä se estää sosiaalisen oppimisen ja myönteisten kokemusten syntymisen (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 25–26).

3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, miten aikuiset kohtaavat ujon lapsen päiväkodissa. Tarkemmin määriteltynä tarkastelen tekijöitä, jotka vaikuttavat ujon lapsen kohtaamisen laatuun. Samalla tulee esille myös se, mitä aikuisten tulee ottaa huomioon ujon lapsen kohtaamisessa. Tarkastelen kohtaamista päiväkodissa työskentelevän aikuisen ja ujon lapsen välisen vuorovaikutussuhteen kautta. Tutkin myös sitä, millä tavoin aikuiset voivat tukea ujon lapsen sosioemotionaalisia taitoja päiväkotiryhmässä. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoisuutta sekä omaa ymmärrystä ujon lapsen kohtaamisen laatuun vaikuttavista tekijöistä sekä siitä, mitä aikuiset voivat tehdä tukeakseen ujoa lasta päiväkodissa.

Tutkimuskysymyksiksi ovat muotoutuneet:

1. Mitkä tekijät vaikuttavat ujon lapsen kohtaamiseen päiväkodissa?
2. Millä tavoin aikuiset voivat tukea ujon lapsen sosioemotionaalisia taitoja päiväkodissa?

Toteutan tutkimukseni kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsauksen keinoin voidaan muun muassa kehittää ja arvioida olemassa olevaa teoriaa sekä rakentaa uutta teoriaa ja kokonaiskuvaa jostakin asiakokonaisuudesta. Kirjallisuuskatsaus on siis tutkimus jo aiemmin tehdyistä tutkimuksista, jotka toimivat perustana uusille tuloksille. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus, joka on usein käytetty kirjallisuuskatsauksen tyyppi, on yleiskatsaus, jota eivät rajoita tarkat ja tiukat metodiset säännöt. Se jakautuu narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen (Salminen, 2011, s. 3–4, 6).

Tässä tutkimuksessa käytän menetelmänä integroivaa kirjallisuuskatsausta, sillä tarkoituksena on saada mahdollisimman kattava kokonaiskuva sekä mahdollisesti tuottaa uutta tietoa aihepiiristä. Ilmiön tai aiheen monipuolisen kuvaamisen ja uuden tiedon tuottamisen lisäksi integroiva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa monenlaisten lähteiden käytön tutkimuksen pohjana. Samalla integroiva katsaus edellyttää kriittistä tarkastelua, minkä avulla valitaan tutkimuksen kannalta olennaisin tieto (Salminen, 2011, s. 8).

Tutkimukseni lähtökohtana on ajatus ihmisestä yksilönä. Tämä koskee niin päiväkodin lapsia kuin myös aikuisia. Temperamentti on se, mikä tekee jokaisesta ihmisestä yksilön ja yhdessä ympäristön odotusten ja vaikutusten kanssa se muodostaa ihmisen persoonallisuuden

(Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 36). Tämä on tärkeää tutkimukseni kannalta, sillä ujon lapsen kohtaamisessa on aina läsnä kaksi ihmistä – aikuinen ja lapsi. Oletuksena siis on, että yksi kohtaamisen laatuun vaikuttavista tekijöistä ovat aikuisen ja lapsen persoonallisuudet ja se, miten hyvin ne sopivat yhteen.

Tutkin ujon lapsen kohtaamista varhaiskasvatuksen ja erityisesti päiväkodin kontekstissa. Käsittelen aihetta pääasiassa aikuisten näkökulmasta, mutta myös lapsen näkökulma tulee tutkimuksessa jonkin verran esiin. Puhuessani aikuisista tarkoitan tässä tutkimuksessa kaikkia päiväkodissa työskenteleviä aikuisia. Heitä ovat varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit ja lastenhoitajat (OPH, 2018, s. 18). Tässä tutkimuksessa keskityn yli 3-vuotiaisiin varhaiskasvatusikäisiin ujoin lapsiin. Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan alle 3-vuotiaat lapset ovat yleensä luontaisesti ujoja eli eivät heti lähde mukaan uusiin tilanteisiin, eikä tälle ujoudelle tarvitse tehdä mitään. Sen sijaan yli 3-vuotiaita ujoja lapsia kannattaa jo rohkaista ja tukea muiden joukkoon liittymisessä. (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 163–164). Rajaan alle 3-vuotiaiden ikäryhmän tutkimuksen ulkopuolelle, sillä keskityn tässä tutkimuksessa lapsiin, joiden ujous näyttäytyy arkuutena sekä vetäytyvänä ja hitaasti lämpenevänä käyttäytymisenä ja jotka tarvitsevat aikuisten tukea sosioemotionaalisiin taitoihinsa.

Tutkimukseni aineisto koostuu suomalaisista ja kansainvälisistä tutkimuksista ja kurssikirjoista. Nimenomaan ujon lapsen kohtaamiseen vaikuttavista tekijöistä löytyy hyvin vähän tutkimuksia. Myös lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tuen käytänteistä ja menetelmistä ei ole riittävästi tutkimuksia (Määttä ym., 2017). Tämän takia sovellan aihepiiriin läheisesti liittyviä tutkimuksia ja kirjallisuutta tässä tutkimuksessa. Aiheeni kannalta oleellisimpia ovat ujoutta ja lapsen kohtaamista, aikuisen ja ujon lapsen välistä vuorovaikutusta sekä lapsen sosioemotionaalisia taitoja käsittelevät tutkimukset ja teokset.

4 Ujon lapsen kohtaaminen päiväkodissa

Ujon lapsen kohtaamiseen päiväkodissa vaikuttavat monenlaiset tekijät. Se, miten aikuinen kohtaa ujon lapsen ja millainen vuorovaikutussuhde heidän välilleen muodostuu, on yhteydessä niin ulkoisiin kuin sisäisiin tekijöihin. Ulkoiset tekijät liittyvät ympäristöön ja sisäiset ovat puolestaan henkilöön liittyviä tekijöitä, kuten asenteita ja ennakkokäsityksiä. Näistä tekijöistä riippuen vuorovaikutustilanteet lasten kanssa voivat olla niin myönteisiä kuin kielteisiä tai ne voivat jäädä hyvin vähäisiksi. On tärkeää olla tietoinen ujon lapsen kohtaamiseen vaikuttavista tekijöistä, jotta tiedetään, mitä voidaan tehdä laadukkaan vuorovaikutuksen hyväksi ja pystytään tukemaan ujoa lasta hänen tarpeidensa mukaisella tavalla. Vaikka käsittelen kohtaamiseen vaikuttavia tekijöitä erillisissä alaluvuissa, ne eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ovat hyvin vahvasti yhteydessä toisiinsa.

4.1 Ympäristötekijöiden vaikutus

Päiväkodissa toteuttavan varhaiskasvatuksen taustalla vaikuttavat lait ja asetukset, jotka asettavat vaatimukset muun muassa lasten kohtaamiselle. Varhaiskasvatuslain asettamia tavoitteita kohtaamiseen liittyen ovat lasten vuorovaikutustaitojen edistäminen, lasta kunnioittavan toimintatavan turvaaminen sekä mahdollisimman pysyvien vuorovaikutussuhteiden varmistaminen lasten ja päiväkodin aikuisten välillä. Lisäksi tulee varmistaa, että jokainen lapsi tulee kohdatuksi yhdenvertaisena ja tarpeen mukaan puuttua lasten kohtaamisten eriarvoistaviin piirteisiin (OPH, 2018, s. 16, 30). Käytännössä näitä vaatimuksia ei kuitenkaan ole aina helppo noudattaa. Ympäristöön liittyviä tekijöitä pidetäänkin usein asiana, joka haittaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumista.

Päiväkodin aikuisten työtä voivat kuormittaa monet heistä riippumattomat tekijät, jotka puolestaan vaikuttavat lasten kohtaamiseen. Väestöliiton toteuttamassa hankkeessa (2013), jossa selvitettiin varhaiskasvatuksen työntekijöiden kokemuksia, yhtenä heidän työtään kuormittavista tekijöistä nähtiin resurssipula. Resurssipulalla tarkoitetaan muun muassa liian vähäistä henkilöstön määrää, liian suuria ryhmiä ja ajanpuutetta. Kun tiettyinä päivinä osa päiväkodin aikuisista on pois, suhdelukäytännön toteutumiseksi aikuisia ja lapsia joudutaan usein siirtelemään kesken päivän ryhmästä toiseen. Myös lyhytaikaisia sijaisia joudutaan joskus ottamaan (Riihonen & Tuukkanen, 2013). Kun aikaa tai henkilökuntaa ei ole riittävästi, ujo lapsi jää usein syrjään seuraamaan muiden toimintaa. Erityisesti näissä tilanteissa ujo lapsi

tarvitsee aikuisen turvallista ja kannustavaa läsnäoloa (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013). Usein vaihtuvat aikuiset, muutokset arjessa ja kiire aiheuttavat ujossa lapsessa turvattomuuden tunteen, kun lähellä ei aina ole aikuista, joka tuntee hänen yksilölliset ominaisuutensa ja tapansa ja ehtii vastata niihin (Riihonen & Tuukkanen, 2013).

Myös lapsiryhmän suuren koon takia aikuisen ja ujon lapsen väliset kohtaamistilanteet voivat monesti jäädä hyvin vähäisiksi. Ahosen (2017) mukaan ryhmässä saattaa olla muitakin runsasta tukea ja aikuisen huomiota tarvitsevia lapsia, joista ensimmäisinä huomion vievät äänekkäimmät ja vilkkaimmat lapset. Tällöin aikuisen huomio jakautuu epätasaisesti kaikkien ryhmän lasten kesken. Ujot ja vetäytyvästi käyttäytyvät lapset kärsivät tästä eniten, sillä he eivät yleensä häiritse muiden toimintaa eivätkä siten kiinnitä itseensä huomiota, jolloin vaarana on, että he jäävät taka-alalle (Ahonen, 2017, s. 28, 49).

Cantell (2010) esittelee kirjassaan todellisiin tapahtumiin perustuvan esimerkkitarinan esikouluryhmän lastentarhanopettajan (nykyään varhaiskasvatuksen opettaja) ja hiljaisen (mahdollisesti ujon) Jennin välisestä kohtaamistilanteesta. Kyseinen opettaja oli kertonut, että hän oli koko tuokion ajan tahattomasti huomionnut ainoastaan äänessä olevia lapsia ja Jennin kaltaiset hiljaiset lapset olivat jääneet huomiotta. Tämä havainto oli hänestä hätkähdyttävä. Opettaja oli myös tunnustanut, että hänelle ei aina jää mieleen, mitä Jenni on tehnyt päiväkotipäivän aikana (Cantell, 2010, s. 67). Samantapainen esimerkki nousee esille myös Kirvesniemen, Poikolaisen ja Honkasen (2019) tutkimuksen tuloksissa, joiden mukaan sosiaalisesti aktiivisemmat lapset saavat ryhmässä enemmän tilaa ja huomiota verrattuna hiljaisempiin lapsiin. Tutkimuksessa ilmeni tilanteita, joissa jotkut lapset leikkivät yksin pitkiä aikoja ilman että aikuiset tai muut lapset olisivat kiinnittäneet heihin huomiota. Esimerkiksi eräs tyttö seurasi muiden leikkejä sivusta yli tunnin, eikä kukaan aikuisista auttanut häntä liittymään leikkeihin mukaan (Kirvesniemi, Poikolainen & Honkanen, 2019, s. 38). Nämä esimerkit havainnollistavat, miten helposti ujo, vetäytyvästi käyttäytyvä ja hiljainen lapsi voi unohtua isossa ryhmässä ja kiireen keskellä ja jäädä ilman tukea.

Kuten aiemmin tuli esille, päiväkotitoiminta on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutuneiden toimintatapojen, arvojen ja periaatteiden muodostama kokonaisuus (OPH, 2018, s. 28). Kulttuuri vaikuttaa siis kaiken päiväkotitoiminnan taustalla. Kulttuurin arvot ja odotukset vastaavasti vaikuttavat siihen, millaista käyttäytymistä lapselta odotetaan ja miten lapsi kohdataan. Thomasin ja Chessin käsitteet ”goodness of fit” ja ”poorness of fit” selittävät lapsen temperamentin ja ympäristön yhteensopivuutta. Yhteensopivuus on kulttuurista ja tilanteesta

riippuvaista (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 129, 139). Jos ujon lapsen temperamenttinsa mukainen käyttäytyminen ei vastaa ympäristön ja kulttuurin odotuksia, se voi vaikuttaa negatiivisesti tapaan, jolla ympäristö reagoi lapseen. Käsittelen kulttuurin vaikutusta lapsen kohtaamiseen vielä tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

4.2 Aikuisen persoonallisten tekijöiden vaikutus

Aikuisten vuorovaikutuksellinen ja pedagoginen toiminta on keskeinen osa varhaiskasvatuksen ympäristöä (Ahonen, 2017, s. 30). Koska persoonallisuutta ei voida erottaa päiväkodin aikuisen työstä, näen tärkeäksi tarkastella aikuisen persoonallisten tekijöiden vaikutusta ujon lapsen kohtaamiseen erillisessä alaluvussa. Aiemmat kokemukset, arvot ja uskomukset ovat aina vahvasti läsnä aikuisen ja lapsen välisissä vuorovaikutustilanteissa, kuten kaikissa ihmisten välisissä kohtaamisissa. Aikuisen arvoilla ja uskomuksilla on puolestaan vaikutusta siihen, miten läheinen suhde aikuisen ja lapsen välille muodostuu (Ahonen, 2017, s. 61).

Kuten aiemmin tuli esille, ujouden määritelmä on suhteellista. Samalla tavalla myös tietyn temperamentin arvostaminen ja siihen suhtautuminen, on riippuvaista kulttuurista ja ajasta, jota eletään (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 104). Nyky-yhteiskunnassamme arvostetaan sosiaalisuutta (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 86), mikä voi heijastua myös päiväkodin aikuisten työhön ja vastaavasti ujon lapsen kohtaamiseen. Kallialan (2008) mukaan päiväkodin aikuiset saattavat arvostaa ja palkita lasten rohkeaa ja ulospäin suuntautuvaa käyttäytymistä enemmän, kuin arkaa ja vetäytyvää. Tämä saattaa toisaalta johtua siitä, että aikuiset eivät välttämättä huomaa niin herkästi ujon lapsen aloitteita (Kalliala, 2008, s. 231).

Ujon lapsen kohtaamiseen voivat vaikuttaa aikuisen lapsikäisyys sekä ennakkokäsitykset lapsesta. Suomalaisessa kulttuurissa arvostetaan itsenäisyyttä ja omatomaisuutta. Jo pieneltä lapselta odotetaan itsenäistä leikkiensä järjestämistä (Cantell, 2010, s. 44). Samalla lapsi nähdään myös suojelun ja huolenpidon kohteena (Kangas, Lastikka & Karlsson, 2021, s. 49). Aikuisen omilla ennakkokäsityksillä voi olla vaikutusta siihen, millainen rooli lapselle syntyy päiväkodissa (Cantell, 2010, s. 80). Ujon lapsen oletetaan olevan hiljainen ja käyttäytyvän rauhallisesti. Cacciatoren, Riihosen ja Tuukkasen (2013) mukaan, jos päiväkodin aikuiset eivät ehdi huomata, että lapsi ei olekaan hiljainen ja kohtaavat hänet oletustensa mukaisesti, ujon lapsen voi olla myöhemmin vaikeaa muuttaa rooliaan (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013).

Aiemmin tuli esille kulttuurin merkitys temperamenttiin suhtautumisessa. Temperamentin ja ympäristön yhteensopivuutta on tärkeää tarkastella myös aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen kautta. Koska aikuiset ovat tärkeä osa lapsen päiväkotiympäristöä, voidaan puhua ujon lapsen temperamentin ja aikuisen persoonallisten tekijöiden, kuten temperamentin yhteensopivuudesta. Yksilöllisten piirteiden yhteensopivuus tai yhteensopimattomuus puolestaan vaikuttaa lapsen kohtaamiseen. Ahosen (2017) mukaan temperamenttipiirteiden suuret erot voivat hankaloittaa aikuisen ja lapsen välisen läheisen suhteen muodostumista sekä lapsen tukemista. Lapsen ujous, joka näyttäytyy hitaasti lämpenemisenä, voi turhauttaa aikuista, varsinkin jos temperamenttityyppinsä ansiosta hänen sopeutumisensa uusiin tilanteisiin on helppoa ja nopeaa. Ujon lapsen kannustaminen voi tällöin muuttua helposti painostukseksi (Ahonen, 2017, s. 26–27).

Yksi esimerkki ujon lapsen kannustamisen epäonnistumisesta nousee esiin Orenin ja Jonesin (2009) tutkimuksessa. Eräs esikouluryhmän opettajista, joka on itsevarma ja ulospäinsuuntautunut, ei kyennyt osoittamaan empatiaa ujoa tyttöä kohtaan, kun tämä lausui runon hyvin hiljaisella äänellä muiden lasten edessä. Opettaja jatkuvasti vaati tyttöä puhumaan kovemmalla äänellä, minkä seurauksena tyttö punastui ja hänen äänensä hiljeni entisestään. Vaikka opettajan tavoitteena oli tytön kannustaminen, hän selvästikin epäonnistui siinä. Näytti siltä, että opettaja ei ymmärtänyt, miten hänen käytöksensä vaikutti tyttöön ja häneltä näytti puuttuvan tieto siitä, miten ujoa lasta tulisi rohkaista. Orenin ja Jonesin mukaan kyseinen opettaja tarvitsee lisää koulutusta lasten temperamentista (Oren & Jones, 2009).

Edellisessä esimerkissä oli etäisen vuorovaikutuksen piirteitä. Etäisen vuorovaikutustavan mukaisesti toimivalle aikuiselle on ominaista lasten tarpeiden ja tunteiden sivuuttaminen. Aikuinen toimii epäsensitiivisesti, jolloin lapsi ei tule kuulluksi tai kohdatuksi tunnetasolla. Etäinen vuorovaikutustapa on lämpimän vuorovaikutustavan vastakohta (Ahonen, 2017, s. 136).

Keltikangas-Järvisen (2010) mukaan aikuisten epätietoisuus siitä, miten ujon lapsen kanssa pitäisi toimia voi toisaalta saada aikaan lapsen pakottamisen, kuten edellisessä esimerkissä tuli esille, ja toisaalta temperamentin ymmärtäminen voidaan tulkita väärin eli hyväksytään ujo lapsi sellaisena, kuin hän on ja annetaan hänen leikkiä itsekseen (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 44). Kallialan (2008) mukaan kyseisen ajattelutavan takia aikuiset eivät aina hakeudu vuorovaikutukseen yksittäisen lapsen kanssa ja jos lapsi ei ole oma-aloitteinen ja reipas, hän saattaa jäädä yksin (Kalliala, 2008, s. 233). Aikuisten tietoisuus ujon lapsen tuen tarpeista voi

edistää lapsen kohtaamista. Arbeun ja Coplanin (2007) tutkimuksessa päiväkodin opettajat ymmärsivät, että ujojen lasten käyttäytymisellä voi olla negatiivisia vaikutuksia vuorovaikutukseen muiden lasten kanssa ja vastaavasti pyrkivät tukemaan ujojen lasten sosiaalisia taitoja (Arbeau & Coplan, 2007).

Tunteet vaikuttavat kaiken päiväkodin aikuisten toiminnan taustalla (Ahonen, 2017, s. 67) ja vastaavasti siihen, miten ujo lapsi tulee kohdatuksi. Väestöliiton toteuttamassa hankkeessa (2013) eräs kyselyyn vastanneista päiväkodin aikuisista kertoi olevansa nopeampoinen ihminen, jota hiljaiset, hitaat ja vetäytyvät lapset usein ärsyttävät. Negatiivisia tunteita voi aiheuttaa vaikeus saada ujoon lapseen kontaktia sekä kyvyttömyys kannustaa lasta oikealla tavalla (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013). Myös ajanpuutteesta tai kiireestä johtuva kyvyttömyys toteuttaa itseään ammatillisesti tarpeeksi hyvin, eli muun muassa kohdata lapset heidän tarpeidensa vaatimalla tavalla, voi herättää päiväkodin aikuisissa turhautumista, väsymystä ja jopa vihaa (Riihonen & Tuukkanen, 2013). Aikuisen kokemat negatiiviset tunteet, kuten ärtymys tai pettymys välittyvät lapselle helposti pelkän katseen avulla. Samalla katse välittää lapselle, että aikuisen kokemat tunteet ovat hänen syytään ja asettaa kyseenalaiseksi hyväksytyksi tulemisen (Mattila, 2011, s. 28).

Aikuinen saattaa tietoisesti vältellä haastavia tilanteita, kun hän ei tiedä, miten toimia niissä tai selvittää niitä. Tällainen toiminta on ominaista aikuisen välttelevälle vuorovaikutustavalle. Ahosen (2017) tutkimuksessa välttelevä vuorovaikutus esiintyi vetäytyvästi käyttäytyvän lapsen kanssa vain kerran. Kun lapsi ei reagoinut aikuisen vuorovaikutukseen odotetulla tavalla, aikuinen vetäytyi tilanteesta. Yleensä vetäytyvästi käyttäytyviä lapsia ei kuitenkaan vältellä, vaan kyseinen vuorovaikutustapa kohdistuu erityisesti uhmakkaasti ja aggressiivisesti käyttäytyviin lapsiin (Ahonen, 2017, s. 124, 133).

4.3 Ujon lapsen persoonallisten tekijöiden vaikutus

Ujon lapsen kohtaamiseen voivat vaikuttaa myös lapsen persoonalliset tekijät, kuten piirteet, ominaisuudet ja tapa käyttäytyä. Oren ja Jones (2009) tutkivat aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessaan he havaitsivat, että aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen vaikuttaa aikuisen temperamentin lisäksi myös lapsen temperamentti. Lapsen temperamentin vaikutus oli kuitenkin erilaista kuhunkin aikuiseen.

Orenin ja Jonesin (2009) mukaan tämän vaikutuksen seurauksena aikuinen saattaa epätietoisesti kohdella lapsia keskenään eri tavalla heidän temperamenttipiirteistään riippuen.

Sette, Zava, Baumgartner, Laghi ja Coplan (2021) selvittivät tutkimuksessaan, mikä rooli esikouluikäisten ujojen lasten leikkikäyttäytymisellä on aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laadussa. Tutkimuksessa selvisi, että ujon lapsen leikkikäyttäytyminen voi vaikuttaa negatiivisesti aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Tutkimuksen mukaan lapsen ujous liittyy vähemmän sosiaalisiin leikkeihin, mikä oli puolestaan yhteydessä ei niin läheiseen aikuisen ja lapsen väliseen suhteeseen (Sette, Zava, Baumgartner, Laghi & Coplan, 2021). Lapsen ujouden negatiivinen vaikutus aikuisen ja lapsen väliseen läheiseen suhteeseen nousee esille myös Setten, Baumgartnerin ja Schneiderin (2014) tutkimuksessa (Sette, Baumgartner & Schneider, 2014). Tätä tulosta tukee Justicen, Cottonen, Mashburnin ja Rimm-Kaufmanin (2008) tutkimus, jossa ilmeni, että opettajilla oli läheisempi suhde vähemmän ujoihin lapsiin ujoihin lapsiin verrattuna. Justicen ja kollegoiden mukaan lapset ja aikuiset rakentavat vuorovaikutussuhdetta toisiinsa kielen avulla ja mitä paremmat kielelliset ja vuorovaikutustaidot lapsella on, sitä paremmin lapsi onnistuu vuorovaikutussuhteen rakentamisessa (Justice, Cottone, Mashburn & Rimm-Kaufman, 2008). Koska ujo lapsi pidättäytyy usein verbaalisesta vuorovaikutuksesta, ujous nähdään sekä lapsen että aikuisen näkökulmasta esteenä läheisen suhteen muodostumiselle (Evans 1996, viitattu lähteessä Justice ym., 2008).

Tutkimusten mukaan myös lapsen sukupuolella voi olla vaikutusta aikuisten suhtautumiseen lapsen ujouteen ja vastaavasti lapsen kohtaamiseen. Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan länsimaisessa kulttuurissa tyttöjen ujous hyväksytään helpommin, kuin poikien ujous (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 122). Sette ja kollegat (2014) ovat sitä mieltä, että ujous on vähemmän hyväksyttävää pojilla kuin tytöillä, koska se on ristiriidassa mielikuvan kanssa, jonka mukaan pojat ovat hallitsevampia ja itsevarmempia (Sette ym., 2014). Kolesin, O'Connorin ja Collinsin (2013) tutkimuksesta käy ilmi, että ujojen poikien vuorovaikutussuhde opettajiensa kanssa on ristiriitaisempi verrattuna ujoihin tyttöihin. Tämäkin tulos viittaa Kolesin ja kollegoiden mukaan siihen, että opettajilla saattaa olla erilaiset odotukset tyttöjen ja poikien käyttäytymisestä. Vaikka ujous vaikuttaa tulosten mukaan olevan ”hyödyllisempää” tytöille, he saattavat jäädä vähemmälle huomiolle, koska tyttöjen ujous saattaa olla odotettavissa oleva ominaisuus. Vastaavasti, koska ujut tytöt eivät kovin helposti yritä kiinnittää itseensä opettajien huomiota, myöskään opettajat eivät välttämättä yritä tehdä aloitetta (Koles, O'Connor &

Collins, 2013). Sen sijaan Arbeaun ja Coplanin tutkimuksessa (2007), jossa tutkittiin muun muassa opettajien asenteita ja suhtautumista ujoja lapsia kohtaan, selvää eroa ujojen tyttöjen ja ujojen poikien välillä ei löytynyt. Tutkimuksessa ei ollut viitteitä siitä, että tyttöjen ujo käyttäytyminen olisi opettajien mielestä suvaitsevampaa tai että tällainen käyttäytyminen olisi ongelmallisempaa pojille (Arbeau & Coplan, 2007).

5 Ujon lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukeminen päiväkodissa

Edellisessä luvussa tuli esille tekijöitä, jotka joko edistävät tai rajoittavat ujon lapsen kohtaamista. Laadukasta kohtaamista rajoittavilla tekijöillä voi olla negatiivisia seurauksia ujolle lapselle. Tiedostamalla nämä tekijät voidaan merkittävästi parantaa ujon lapsen kohtaamisen ja vuorovaikutuksen laatua. Samalla mahdollistetaan ujon lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukeminen. Ahosen (2017) mukaan aikuisen lämmin vuorovaikutustapa yhdistettynä laadukkaaseen pedagogiseen toimintaan on hyvin merkittävää lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemisen kannalta (Ahonen, 2017, s. 218). Tässä luvussa tarkastelen aluksi sitä, miten aikuiset voivat omalla toiminnallaan edistää hyvää vuorovaikutusta ja laadukasta kohtaamista ujon lapsen kanssa. Lopuksi tarkastelen keinoja, joilla voidaan tukea lapsen itsesäätely- ja vuorovaikutustaitoja, sillä ujo lapsi tarvitsee niissä eniten tukea. Itsesäätelytaito on yksi merkittävimmistä sosioemotionaalisisista taidoista, joihin kuuluu tunteidensa, käyttäytymisensä sekä kognitiivisen toimintansa säätelemisen kyky (Ahonen, 2017, s. 18; Aro, 2011a).

5.1 Aikuisten toiminnan merkitys

Ujo lapsi tarvitsee aikuisen läsnäoloa, tukea ja turvallista ilmapiiriä, joiden ansiosta hän vähitellen rohkaistuu ilmaisemaan itseään ja osallistumaan lapsiryhmän toimintaan (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013). Jos aikuinen ei syystä tai toisesta pysty muodostamaan ujon lapsen kanssa luotettavaa, turvallista ja pysyvää vuorovaikutussuhdetta, myös lapsen kannustaminen ja tukeminen vaikeutuu. Hyvän vuorovaikutussuhteen muodostaminen ujon lapsen kanssa on siis ensiarvoisen tärkeää. Ahosen (2017) mukaan lämmin vuorovaikutustapa edistää aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta, sillä se mahdollistaa lapsen tarpeiden tunnistamisen sekä lapsen kohtaamisen sensitiivisesti, empaattisesti ja kiireettömästi (Ahonen, 2017, s. 78).

Voidakseen tukea ujoa lasta hänen tarpeidensa vaatimalla tavalla, aikuisten on tärkeää olla tietoisia temperamentti- ja niiden vaikutuksesta lasten käyttäytymiseen. On tärkeää, että aikuiset tietävät, ettei lapsi käyttäydy tarkoituksella hankalasti, esimerkiksi vetäytymällä tilanteesta. Temperamentti- ja käyttäytymisiin perehtyminen auttaa aikuisia ymmärtämään paremmin omaa toimintaansa ja miksi joidenkin lasten kanssa on helpompaa toimia, kuin toisten, mikä puolestaan helpottaa lapsen yksilöllistä tukemista (Ahonen, 2017, s. 27). Temperamenttiltaan

ujot lapset ovat kaikki erilaisia, niinpä jokaiseen lapseen on tärkeää löytää yksilöllinen lähestymistapa. Erilaisten tilanteiden havainnointi auttaa näkemään, missä ujolla lapsella on haasteita ja millaista tukea lapsi tarvitsee (Aro, 2011b).

Ahosen (2017) mukaan lämpimän vuorovaikutustapansa ansiosta aikuinen osaa toimia empaattisesti ja joustavasti. Aikuinen ymmärtää, ettei kaikkien lasten tarvitse osallistua suunniteltuun toimintaan samalla tavalla ja ottaa toiminnan suunnittelussa huomioon lasten yksilölliset piirteet. Olemalla tilanteessa fyysisesti ja emotionaalisesti läsnä, aikuinen osaa tunnistaa, milloin ujo lapsi haluaa tarkkailla toimintaa etäämmältä, jolloin aikuinen antaa siihen mahdollisuuden, ja milloin lapsi on valmis liittymään toimintaan mukaan, jolloin aikuinen kannustaa lasta. Tällä tavalla kannustus ei muutu painostukseksi (Ahonen, 2017, s. 83).

Kaikki lapset tarvitsevat turvallista, kiireetöntä ja myönteistä ilmapiiriä, mutta se on erityisen merkityksellistä ujoille lapsille, kuten edellisessä luvussa tuli esille. Leskisenojan (2019) mukaan aikuiset ovat vastuussa myönteisen ilmapiirin rakentamisesta. Aikuisten tehtävänä on myös varmistaa, että jokainen lapsi löytää oman paikkansa ryhmästä. Omalla positiivisella toiminnallaan aikuiset luovat päiväkotiin iloisen ja lämpimän ilmapiirin sekä yhteisöllisen ja välittävän ryhmähengen, joka tukee ujon lapsen viihtyvyyttä ja merkillisyyden tunnetta. Niinkin yksinkertaiselta kuulostava asia, kuin aikuisen hymy, vaikuttaa positiivisesti myönteisen ilmapiirin syntymiseen ja vahvistaa ihmissuhteita (Leskisenoja, 2019, s. 49, 72, 114).

Kiinnittämällä tietoisesti huomiota omaan toimintaansa aikuiset voi varmistaa, että ujo lapsi tulee päivittäin nähdyksi, huomioituksi ja kuulluksi. Cantellin (2010) Jennistä kertoman esimerkkitarinan pohjalta kirjan teossa mukana olleet päiväkodin aikuiset ovat kertoneet omakohtaisia kokemuksia aiheeseen liittyen. Eräs päiväkodin opettajista kertoi konkreettisesta toimintatavasta, joka auttaa häntä huomioimaan jokaista lasta. Opettaja asetti itselleen tavoitteeksi kysyä ryhmän jokaisen lapsen kuulumisia edes kerran päivässä. Päivän päätteeksi hän luettelee mielessään, mitä kukin lapsista on tehnyt päivän aikana, jotta jokainen lapsi varmasti jää mieleen. Opettaja huomasi, että jotkut lapsista jäisivät huomioimatta, jos hän ei tietoisesti kiinnittäisi huomiota asiaan. Toimintatavan myötä ryhmän hiljaisista lapsista tuli opettajalle näkyvämpiä ja läheisempiä (Cantell, 2010, s. 77–78).

Tietoiset valinnat auttavat aikuista kohtaamaan ujo lapsi myös kiireen keskellä. Ahosen (2017) tutkimuksesta nousee esimerkki aikuisesta, joka tietoisesti sitoutui vuorovaikutukseen

vetäytyvästi käyttäytyvän Matin kanssa tilanteessa, jossa muut lapset käyttäytyivät äänekkäästi ja levottomasti. Lapsiryhmän siirtyessä pois liikuntasalista Matti pysähtyi yhtäkkiä hänen leikkiautonsa jäädessä matkan varrelle. Vaikka Matti ei sanonut mitään, aikuinen ymmärsi tilanteen ja kehotti Mattia ystävällisesti hakemaan auton. Kun Matti ei vielääkään liikkunut haettuaan auton, aikuinen kysyi Matilta syytä. Matin kuiskattuaan aikuiselle, että auton kyljessä oleva tarra on osittain irti, aikuinen liimasi tarran paikalleen ja vasta tämän jälkeen matka sai jatkaa. Sen lisäksi, että aikuinen pysähtyi Matille tärkeän asian äärelle kiireen keskellä, hän myös suhtautui sensitiivisesti ja empaattisesti lapsen tilanteeseen (Ahonen, 2017, s. 85).

Aikuisen aktiivinen mukanaolo ujon lapsen arjessa tekee aikuisen ja lapsen välisestä suhteesta tiiviimmän, läheisemmän ja luottamuksellisemman. Läheinen, turvallinen ja luottamuksellinen suhde aikuisen kanssa on välttämätön lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta ja sen ansiosta lapsi uskaltaa tulla kertomaan aikuiselle erilaisista asioista ja näyttää omat tunteensa (Leskisenoja, 2019, s. 49, 117). Kun ujolla lapsella on empaattisen ja luotettavan aikuisen tuki ja turvallinen olo, hän uskaltaa lähteä mukaan myös uusiin sosiaalisiin tilanteisiin (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013). Aikuisen on ensiarvoisen tärkeää huomata lapsen aloitteet ja reagoida niihin, jotta lapsi tulisi kuulluksi ja ymmärretyksi. Ujon lapsen huomioimista auttaa fyysinen läheisyys, kuten lattialla istuminen. Myös aikuisen emotionaalinen läsnäolo, joka näyttäytyy ilmeinä, eleinä ja kehon liikkeinä, on tärkeää (Cantell, 2010, s. 79; Kangas, Lastikka & Karlsson, 2021, s. 84, 87).

5.2 Itsesäätely- ja vuorovaikutustaitojen tukeminen

Sosiaaliset ja emotionaaliset eli tunnesäätely- ja vuorovaikutustaidot ovat Ahosen (2017) mukaan tiivis kokonaisuus, joista ei ole mielekäästi puhua erillään (Ahonen, 2017, s. 16). Päädyin itsekin käsittelemään molempia taitoja samassa luvussa. Ujon lapsen itsesäätely- ja vuorovaikutustaitojen tukemisen kannalta on tärkeää vahvistaa lapsen minäkuvaa ja itsetuntoa sekä tukea lapsen tunnesäätelyä ja leikkiä. Ruokosen (2020) mukaan leikki on päiväkodin keskeisin toimintatapa, johon taidekasvatus vahvasti liittyy. Luova ja mielikuvituksellinen toiminta on lapsille ominainen tapa hahmottaa maailmaa ja oppia uusia asioita. Taiteellisen toiminnan avulla voidaan tukea lapsen itseluottamusta, minäpystyvyyden tunnetta sekä muun muassa sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen ja vahvuuksien kehittymistä (Ruokonen, 2020).

5.2.1 Minäkuvan ja itsetunnon vahvistaminen

Keltikangas-Järvisen (2019) mukaan ujon lapsen toiminta ja käyttäytyminen on sen mukaista, millainen on hänen käsityksensä itsestään. Jos lapsi on omasta mielestään ujo, hän myös käyttäytyy sen mukaisesti. Ujolle lapselle voi helposti muodostua vähäinen minäpätevyys eli usko omiin kykyihinsä. Jos ujolla lapsella on paljon epäonnistumisen kokemuksia sosiaalisista tilanteista, hän ei luota itseensä uusissakaan tilanteissa, jolloin epäonnistumiseen johtava käytös jatkuu. Lapsi tarvitsee aikuisten apua päästääkseen pois tästä epäonnistumisen kehästä. Vahvistamalla lapsen minäkuvaa vahvistetaan samalla myös minäpätevyyttä. Aikuisten on tärkeää kiinnittää huomiota lapsen ominaisuuksien nimeämisen ja lapsen kuvaamisen tapoihin, sillä niiden perusteella lapsi rakentaa minäkuvansa. Esimerkiksi jos halutaan, että ujo lapsi rohkaistuu, lapsen kuullen ei saisi koskaan sanoa, että hän on ujo. Näin ujous ei pääse vahvistumaan lapsen minäkuvassa (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 95, 159–160).

Vahvistaakseen ujon lapsen minäkuvaa on tärkeää tukea ja vahvistaa lapsen itsetuntoa ja itseluottamusta. Lapsen itsetunto kehittyy vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa (Piironen-Malmi & Strömberg, 2008, s. 95). Leskisenoja (2019) nostaa kirjassaan esiin viisi supervoimaa, joilla voidaan tukea lasta. Näitä supervoimia ovat myönteiset tunteet, toimintaan sitoutuminen, ihmissuhteet, merkityksellisyyden kokemukset ja saavuttaminen eli oppimisen ja onnistumisen hetket. Välittävien ihmissuhteiden lisäksi erityisesti myönteisten tunteiden ja merkityksellisyyden kokemusten edistäminen ovat tärkeitä ujon lapsen itsetunnon vahvistamisen kannalta. Merkillisyydellä tarkoitetaan sitä, miten arvokkaaksi lapsi näkee oman elämänsä ja toimintansa. Merkityksellisyyden kokemukset liittyvät vahvasti lapsen käsityksiin omasta identiteetistään. Myönteiset tunteet, kuten ilo, hauskuus, tyytyväisyys ja turvallisuus vaikuttavat suotuisasti lapsen käyttäytymiseen, ihmissuhteisiin ja hyvinvointiin (Leskisenoja, 2019, s. 64–66). Lapsen itsetunnon ja omanarvontunnon vahvistamiseen riittää yksikin turvallinen ja luotettava aikuinen (Mattila, 2011, s. 19).

Leskisenojan (2019) mukaan edistäessään myönteisiä tunteita vahvistetaan samalla lapsen itsetuntoa. Myönteiset tunteet syntyvät lämpimässä ja positiivisessa ilmapiirissä sekä välittävissä ihmissuhteissa. Aikuisten tehtävänä on vakuuttaa lapselle, että lapsi on ihana, arvokas ja riittävä sellaisena kuin on. Leskisenoja käyttää ilmaisua ”positiivinen panssari”, jonka aikuiset rakentavat lapsen ympärille tekemällä näkyväksi lapsessa olevat vahvuudet, kehumalla lasta sekä uskomalla lapsen oppimisen ja kehittymisen mahdollisuuksiin. Kun aikuiset sanoittavat lapsen hyviä puolia ja uskovat lapseen, myös lapsi alkaa vähitellen uskoa

itseensä ja omiin kykyihinsä. Kun lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi, hän saa merkityksellisyyden kokemuksia, mikä vahvistaa lapsen itse- ja omanarvontuntoa. Samalla lapsen minäkuva kehittyy myönteiseksi ja tasapainoiseksi. (Leskisenoja, 2019, s. 73, 115).

5.2.2 Tunnesäätelyn tukeminen

Ujolla lapsella on haasteita pelon ja ahdistuksen tunteiden säätelyssä sekä kasvojen ilmeiden tulkitsemisessa, minkä takia on erityisen tärkeää tukea lapsen tunnesäätelyä. Lapsen tunnesäätelytaitoja vahvistetaan opettelemalla tunteiden havaitsemista, tiedostamista ja nimeämistä (Kangas, Lastikka & Karlsson, 2021, s. 71). Kun aikuinen sanoittaa lapsen tunteita ja kertoo rehellisesti omista tunteistaan ääneen, lapsikin oppii sanoittamaan omia tunteitaan ja syitä, jotka ovat niihin johtaneet (Ahonen, 2017, s. 69, 219). Kun aikuisen ja ujon lapsen välillä on luotettava vuorovaikutussuhde ja ryhmässä vallitsee myönteinen ilmapiiri, lapsen kanssa voi keskustella esimerkiksi siitä, miltä hänestä tuntuu, kun muut lapset leikkivät. Näin lapsi oppii vähitellen ilmaisemaan itseään, eikä jää yksin omien ajatustensa ja tunteidensa kanssa (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013).

Aikuisen läsnäolo ja kyky vastaanottaa lapsen tunneviestejä tukee lapsen sosioemotionaalista kehitystä ja hyvinvointia. Aikuisen on tärkeää osoittaa lapselle, että kaikki tunteet ovat tärkeitä ja tukea lasta niiden säätelyssä. Kaikki tunteet ovat myös ohimeneviä, joten ikävistäkin tunteista päästään aikuisen tuella yli (Ahonen, 2017, s. 67–68). Ujon lapsen kanssa voidaan keskustella jännitystä tai pelkoa aiheuttavista tilanteista, miettiä yhdessä, mikä niissä pelottaa ja pohtia, miten näissä tilanteissa kannattaisi toimia (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 170). Tunteita voidaan käsitellä esimerkiksi tunnekorttien avulla ja keskustella lapsen kanssa, miltä tunteet näyttävät ja missä ne tuntuvat. Pelkoa ja jännitystä aiheuttavista asioista ja tilanteista kannattaa jutella kaikkien ryhmän lasten kanssa. Mielikuvaharjoitusten avulla ujokin lapsi oppii, että kaikkia jännittää tai pelottaa joskus, mikä on normaalia, ja oppii vähitellen säätämään omia tunteitaan (Ahonen, 2017, s. 221).

Tunteet ohjaavat lasten käyttäytymistä (Juusola, 2017, s. 176). Ujolla lapsella arkuus ja pelko uusissa sosiaalisissa tilanteissa aiheuttaa salpautumista ja tilanteista vetäytymistä. Näissä tilanteissa lapsi on tärkeää saada ymmärtämään, että hän voi itse vaikuttaa niihin (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 162). Ujo lapsi voi siis esimerkiksi päättää mennä lasten leikkeihin mukaan,

vaikka häntä jännittäisikin. Lapsi tarvitsee kuitenkin aikuisen apua ja hyvinkin konkreettisia ohjeita siitä, mitä sanoa ja miten toimia (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 163).

5.2.3 Leikin tukeminen

Leikki on hyvin merkityksellinen ja arvokas toimintamuoto päiväkodissa ja sen kautta lapset oppivat ja kehittyvät (Lehtinen, Turja & Laakso, 2011). Yksin leikkiminenkin on tärkeä taito, mutta jos ujo lapsi vetäytyy jatkuvasti muiden lasten leikeistä, se voi estää sosiaalisen oppimisen ja myönteisten kokemusten syntymisen (Juusola, 2017, s. 142; Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 26). Niinpä ujo lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea leikkeihin liittymiseen (Lehtinen, Turja & Laakso, 2011). Aluksi lapsi voi harjoitella leikki- ja vuorovaikutustaitoja kahdestaan aikuisen kanssa, minkä jälkeen hän voi siirtyä leikkimään toisen lapsen kanssa, jolloin aikuinen kannustaa ja tukee ujoa lasta. Ujolle lapselle kannattaa myös järjestää rauhallinen leikkimurkkaus, jossa hän pystyy leikkimään yhden lapsen kanssa ilman sosiaalista painetta. Lapsen siirtyessä leikkimään isompaan ryhmään aikuinen pysyy edelleen lapsen vieressä ja on lapsen tukena (Ahonen, 2017, s. 50, 87). Lasten keskinäisiä suhteita on hyvin tärkeää tukea, sillä muiden lasten kanssa leikkiessään ujo lapsi oppii vuorovaikutustaitoja, oppii havainnoimaan omia ja toisten tunteita sekä arvostamaan itseään ja muita. On tärkeää, että ujolla lapsella on ystäviä, koska ystävyysuhteilla on iso merkitys lapsen hyvinvoinnille ja ne voivat ehkäistä ryhmän ulkopuolelle jäämisen ja kiusatuksi tulemisen (Leskisenoja, 2019, s. 124–125).

Juusolan (2017) mukaan ujolla ja vetäytyvästi käyttäytyvällä lapsella on tapana tulkita sosiaalisia tilanteita väärin ja he saattavat jopa kokea muut lapset uhkana. Aikuisen tehtävänä on tällöin sanoittaa ujolle lapselle muiden lasten tekoja ja näkökulmia, jotta ujo lapsi tietää, etteivät muut tarkoita mitään pahaa, vaikka he olisivat rajumpia luonteeltaan (Juusola, 2017, s. 177, 182). Ujo lapsi on myös usein huolissaan siitä, mitä muut ajattelevat hänestä (Keltikangas-Järvinen, 2019, s. 31). Niinpä lapsen kanssa leikkiessään aikuisen on tärkeää hyväksyä kaikki lapsen aloitteet ja antaa positiivista palautetta sekä kertoa lapselle, miksi hänen kanssaan on mukava leikkiä (Lehtinen, Turja & Laakso, 2011).

Cantellin (2010) haastattelemat päiväkodin aikuiset nostavat esille draamakasvatuksen merkityksen arkojen ja vetäytyvien lasten tukemiselle ja kannustamiselle. Aikuisten mukaan muun muassa käsinukketeatteri on hyvä keino rohkaista vetäytyvästi käyttäytyvää lasta

puhumaan. Draaman avulla voidaan kannustaa lasta toimimaan erilaisissa leikkirooleissa ja tilanteissa (Cantell, 2010, s. 48). Draamakasvatuksen muodoista myös varjoteatteri voi rohkaista ujoa lasta esiintymään ja ilmaisemaan itseään, minkä verhon takana oleminen mahdollistaa. Draamaleikkien myötä ujo lapsi saa ilon ja onnistumisen kokemuksia sekä mahdollisuuden ryhmässä toimimiseen (Kangas, Lastikka & Karlsson, 2021, s. 153).

6 Yhteenveto ja pohdinta

Tässä tutkimuksessa selvitin, mitkä tekijät vaikuttavat ujon lapsen kohtaamiseen päiväkodissa. Aineistosta nousi esiin ympäristötekijöiden, aikuisen persoonallisten tekijöiden sekä ujon lapsen persoonallisten tekijöiden vaikutukset. Nämä tekijät voivat joko edistää tai rajoittaa ujon lapsen laadukasta kohtaamista. Hyvää ja laadukasta kohtaamista edistäviä tekijöitä ovat aikuisen lämmin vuorovaikutustapa (Ahonen, 2017) sekä tietoisuus ujon lapsen tuen tarpeista (Arbeau & Coplan, 2007). Laadukasta kohtaamista rajoittavia tekijöitä ovat resurssipula eli liian vähäinen henkilöstön määrä, liian isot lapsiryhmät ja ajanpuute (Riihonen & Tuukkanen, 2013), aikuisen etäinen tai välttelevä vuorovaikutustapa, aikuisen ennakkokäsitykset ujosta lapsesta, (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013), aikuisen negatiiviset tunteet (Mattila, 2011), ujon lapsen leikkikäyttäytyminen (Sette, Zava, Baumgartner, Laghi & Coplan, 2021) ja ujon lapsen sukupuoli (Koles, O'Connor & Collins, 2013). Ympäristön odotukset sekä aikuisen ja ujon lapsen temperamenttien yhteensopivuus eli ”goodness of fit” tai ”poorness of fit” (Keltikangas-Järvinen, 2004) voivat olla niin laadukasta kohtaamista edistäviä kuin rajoittavia tekijöitä.

Etsiessäni vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, samalla selvisi, mitä seurauksia ujolle lapselle on laadukasta kohtaamista rajoittavista tekijöistä. Tutkimuksessa selvisi, että resurssipulan takia ujo lapsi jää usein taka-alalle ja ilman aikuisten tukea, mikä aiheuttaa lapsessa turvattomuutta (Ahonen, 2017, s. 49; Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013). Ujo lapsi voi jäädä ilman tukea myös silloin, kun aikuiset hyväksyvät ja jättävät hänet leikkimään yksin (Kalliala, 2008, s. 233). Jos ujon lapsen kohtaaminen perustuu aikuisten ennakkokäsityksille lapsesta, ujolle lapselle voi muodostua tietynlainen rooli, jonka mukaan hän toimii ja jota voi olla vaikeaa muuttaa myöhemmin (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013; Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 44). Jos taas aikuinen on epätietoinen, miten ujon lapsen kanssa pitäisi toimia tai jos ujon lapsen ja aikuisen temperamentit ovat keskenään hyvin erilaisia, ujon lapsen kannustaminen voi helposti muuttua painostukseksi (Ahonen, 2017, s. 26; Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 44), mikä varmasti vaikuttaa negatiivisesti ujon lapsen minäkuvaan ja itsetuntoon.

Tutkimuksessani selvinneiden kohtaamista rajoittavien tekijöiden negatiiviset seuraukset korostavat ujon lapsen laadukkaan kohtaamisen merkitystä ja sitä, miten tärkeää on olla tietoinen ujon lapsen kohtaamiseen vaikuttavista tekijöistä voidakseen tukea ujoa lasta. Koen,

että olen tutkimuksessani onnistunut tuomaan monipuolisesti esille ujon lapsen kohtaamiseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessani pyrin tuomaan tasapuolisesti esille niin ujon lapsen kohtaamista rajoittavia kuin edistäviä tekijöitä. Tekijöitä, jotka edistävät ujon lapsen kohtaamista löytyi aineistosta kuitenkin huomattavasti vähemmän. Koen, että jatkossa tarvitaan lisää tutkimusta tekijöistä, jotka vaikuttavat positiivisesti ujon lapsen kohtaamiseen sekä konkreettisista keinoista, miten kohtaamisen laatua voidaan parantaa. Uskon kuitenkin, että aikuisten tietoisilla valinnoilla on iso merkitys kohtaamisen laadun parantamisessa. Kiireenkin keskellä voi löytää hetken aikaa ja pysähtyä kohtaamaan lapsen, sillä kaikkien kohtaamistilanteiden ei tarvitse olla pitkiä.

Tutkimuksessani selvitin myös, millä tavoin aikuiset voivat tukea ujon lapsen sosioemotionaalisia taitoja päiväkotiryhmässä. Ahosen (2017) mukaan aikuisten laadukkaalla pedagogisella toiminnalla ja lämpimällä vuorovaikutustavalla on iso merkitys ujon lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemisen kannalta (Ahonen, 2017, s. 218). Omalla toiminnallaan aikuiset luovat ryhmään turvallisen ja lämpimän ilmapiirin, jossa ujo lapsi uskaltaa olla oma itsensä (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen, 2013; Leskisenoja, 2019, s. 49). Aikuisten tietoiset valinnat mahdollistavat sen, että ujo lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi päivittäin kiireenkin keskellä (Ahonen, 2017, s. 85; Cantell, 2010, s.77–78). Ujon lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemisessa on tärkeää tukea lapsen itsesäätely- ja vuorovaikutustaitoja, kuten vahvistaa ujon lapsen minäkuvaa ja itsetuntoa, opettaa lasta tunnistamaan ja käsittelemään omia tunteitaan sekä tukea lapsen leikkiä.

Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus varmistetaan noudattamalla hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyötä tehdessä sekä muiden tutkijoiden töiden kunnioittaminen ja niihin asianmukaisesti viittaaminen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, s. 6). Omassa tutkimuksessani olen viitannut kaikkiin lähteisiin, joita olen käyttänyt ja merkinnyt viitteet huolellisesti tekstiin sekä lähdeluetteloon. Luotettavuuden varmistamiseksi pohdin omia ratkaisujani koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimusta tehdessäni pyrin olemaan mahdollisimman objektiivinen. Tiedostan kuitenkin, että henkilökohtaiset kokemukseni ja ennakkokäsitykseni aiheesta ovat voineet vaikuttaa tutkimusprosessiin.

Tutkimukseni menetelmänä on integroiva kirjallisuuskatsaus, niinpä pyrin kriittisyyteen aineiston etsinnässä ja valinnassa (Salminen, 2011, s. 8). Valitsin tutkimukseni aineistoksi ainoastaan tieteellisiä lähteitä eli vertaisarvioituja artikkeleita ja kurssikirjoja. Pyrin myös

valitsemaan aineistoksi mahdollisimman uusia, enintään kymmenen vuotta vanhoja julkaisuja, joita on tutkimuksessani suurin osa. Aineistooni sisältyy myös yli kymmenen vuotta vanhoja julkaisuja, sillä ne ovat edelleen paikkaansa pitäviä. Tuoreita, enintään viisi vuotta vanhoja julkaisuja valikoitui tutkimukseni aineistoksi vain muutamia, sillä tuoretta tietoa ujon lapsen kohtaamiseen vaikuttavista tekijöistä sekä sosioemotionaalisten taitojen tukemisesta on hyvin vähän. Muutenkin tutkimuskysymyksiini löytyi hyvin vähän suoria vastauksia, joten jouduin soveltamaan aihepiiriin läheisesti liittyvää aineistoa tässä tutkimuksessa ja samalla pystyin tuottamaan uutta tietoa aiheesta, mikä on tyypillistä integroivalle kirjallisuuskatsaukselle (Salminen, 2011, s. 8).

Tämän kandidaatin työn tekeminen oli työläs, mutta myös hyvin mielenkiintoinen ja opettavainen prosessi. Oma ymmärrykseni ujon lapsen kohtaamisen laatuun vaikuttavista tekijöistä päiväkodissa sekä tietoisuuteni siitä, millaista tukea ujo lapsi tarvitsee, on kasvanut. Uskon, että tästä tutkimuksesta on myös hyötyä niin varhaiskasvatuksen henkilöstölle kuin ujojen lasten vanhemmille. Tutkimukseni sai minut pohtimaan tulevaa työtäni varhaiskasvatuksen opettajana. Ymmärrän, miten tärkeää on jatkuvasti reflektoida omaa toimintaani ja varmistaa, että tärkeimmät arvoni, kuten tasa-arvo, oikeudenmukaisuus sekä lasta arvostava ja kiireetön kohtaaminen näkyvät toiminnassani. Haluan huomioida päivittäin kaikkia lapsia ja erityisesti ujoja lapsia, jotka eivät välttämättä ota kontaktia aikuiseen niin herkästi muihin ryhmän lapsiin verrattuna.

Ujon lapsen kohtaamisesta päiväkodissa sekä ujon lapsen tukemisesta on hyvin vähän ajankohtaista tutkimustietoa, niinpä pro gradu- tutkimuksessa haluaisin selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ujojen lasten kohtaamisesta. Aineiston voisin kerätä esimerkiksi haastattelemalla varhaiskasvatuksen henkilöstöä muutamassa päiväkodissa. Haastattelun avulla voisin selvittää, millaisia myönteisiä ja onnistuneita tilanteita ujojen lasten kanssa on ollut. Vaihtoehtoisesti haluaisin selvittää niin haastattelemalla, kuin myös havainnoimalla, millä tavoin ujoja lapsia tuetaan ja kannustetaan lapsiryhmässä, mitkä keinot ovat toimivia sekä miten tuki on auttanut ujoja lapsia. Kyseinen pro gradu- tutkimus tarjoaisi varhaiskasvatuksen henkilöstölle konkreettisia välineitä ja keinoja ujojen lasten tukemiseen päiväkodissa.

Lähteet

- Ahonen, L. (2017). *Haastavat kasvatustilanteet: Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Arbeau, K. A. & Coplan, R. J. (2007). Kindergarten Teachers' Beliefs and Responses to Hypothetical Prosocial, Asocial and Antisocial Children. *Merrill - Palmer Quarterly*, 53(2), 291–318. <https://search-proquest-com.pc124152.oulu.fi:9443/docview/230096308/fulltext/FEB24C9F117A4702PQ/1?accountid=13031>
- Aro, T. (2011a). Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.), *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen* (s. 10–18). Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Aro, T. (2011b). Itsesäätelytaitojen kehityksen ongelmat lapsuudessa. Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.), *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen* (s. 106–118). Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Cacciatore, R., Riihonen, R. & Tuukkanen, K. (2013). Ammattilainen lasten tunteiden tulkkina. Teoksessa M. Oulasmaa & R. Riihonen (toim.), *Ammattikasvattajan kielletyt tunteet* (s. 21–39). Helsinki: Väestöliitto: VL-Markkinointi.
- Cantell, H. (2010). *Ratkaiseva vuorovaikutus: kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Justice, L. M., Cottone, E. A., Mashburn, A. & Rimm-Kaufman, S. E. (2008). Relationships Between Teachers and Preschoolers Who Are At Risk: Contribution of Children's Language Skills, Temperamentally Based Attributes, and Gender. *Early Education and Development*, 19(4), 600–621. <https://doi-org.pc124152.oulu.fi:9443/10.1080/10409280802231021>
- Juusola, M. (2017). *Vahvaksi rakastetut lapset*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kalliala, M. (2008). *Kato mua!: kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?.* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

- Kangas, J., Lastikka, A-L. & Karlsson, L. (2021). *Voimauttava varhaiskasvatus*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2004). *Temperamentti: ihmisen yksilöllisyys*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2019). *Ujot ja introvertit*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kirvesniemi, T., Poikolainen, J. & Honkanen, K. (2019). *The Finnish day-care centre as an environment for learning social-emotional well-being*. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti JECER*, 8(1), 26–46.
- Koles, B., O'Connor, E. E. & Collins, B. A. (2013). Associations between child and teacher characteristics and quality of teacher-child relationships: The case of Hungary. *European early childhood education research journal*, 21(1), 53–76.
<https://doi.org/10.1080/1350293X.2012.760337>
- Lehtinen, E., Turja, L. & Laakso, M-L. (2011). Leikin mahdollisuudet ja haasteet lapsilla, joilla on itsesäätelyn vaikeuksia. Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.), *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen* (s. 236–264). Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Leskisenoja, E. (2019). *Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: Toteuta käytännössä*. Jyväskylä: PS- kustannus.
- Mattila, K.-P. (2011). *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. Jyväskylä: PS- kustannus.
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H., & Laakso, M.-L. (2017). *Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 17:2017. Haettu osoitteesta
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf
- Opetushallitus (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Haettu osoitteesta

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

- Oren, M. & Jones, I. (2009). The Relationships between Child Temperament, Teacher-Child Relationships, and Teacher-Child Interactions. *International Education Studies*, 2(4), 122–133.
- Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. (2008). *Välittämisen pedagogiikka*. Helsinki: Tammi.
- Riihonen, R. & Tuukkanen, K. (2013). Selviytymistä vai varhaiskasvatusta – mitä on resurssipula päiväkodissa? Teoksessa M. Oulasmaa & R. Riihonen (toim.), *Ammattikasvattajan kielletyt tunteet* (s. 64–78). Helsinki: Väestöliitto: VL-Markkinointi.
- Ruokonen, I. (2020). Nyt on ilmaisun aika. Helsinki: Varhaiskasvatuksen opettajien liitto.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? – Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu osoitteesta https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Sette, S., Baumgartner, E. & Schneider, B.H. (2014). Shyness, Child-Teacher Relationships and Socio-Emotional Adjustment in a Sample of Italian Preschool-Aged Children. *Infant & Child Development*, 23(3), 323–332. Haettu osoitteesta [https://doi-org.pe124152.oulu.fi:9443/10.1002/icd.1859](https://doi.org/pe124152.oulu.fi:9443/10.1002/icd.1859)
- Sette, S., Zava, F., Baumgartner, E., Laghi, F. & Coplan, R. J. (2021). Exploring the Role of Play Behaviors in the Links between Preschoolers' Shyness and Teacher-Child Relationships. *Early education and development*, 1–17. Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.1080/10409289.2021.1885237>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. Haettu osoitteesta https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Valtioneuvoston asetus. (2019). Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta annetun valtioneuvoston asetukset 1 §:n muuttamisesta 1586/2019. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20191586>

Vauva.fi. (29.3.2011). Eskarista soitettiin: lapsen ujous on ”ongelma” – suututtaa!!! Haettu osoitteesta

https://www.vauva.fi/keskustelu/1363530/ketju/eskarinsta_soitettiin_lapsen_ujous_on_ongelma_suu